

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 2107-2114

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî, yazar Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 184 sayfa, ISBN: 9759957933.

A Review of *Ibn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî-Ibn al-ʿArabî According to Ibn Taymiyya* by Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Publishing, 2017), 184 pages, ISBN: 9759957933.

Değerlendiren / Reviewed by

Emrah Kaya

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı
Assistant Prof., Sakarya U., Faculty of Theology, Depart.of Islamic Philosophy, Sakarya, Turkey

emrahkaya@sakarya.edu.tr

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-8889-5587>

Abstract: This book comprises of four main parts as “Criticisms against Sufism before Ibn Taymiyya”, “Ibn al-ʿArabî according to Ibn Taymiyya”, “The matters criticized by Ibn Taymiyya”, and “Criticisms against Sufism after Ibn Taymiyya”. As far as understood the author focuses mostly on Ibn Taymiyya and Sufism rather than Ibn Taymiyya and Ibn al-ʿArabî. He legitimates the differences between Ibn al-ʿArabî and Ibn Taymiyya by drawing attention to some historical conditions such as the absence of authority in knowledge after the death of the prophet Muhammad, a development of freedom of thinking, increase of Muslim lands and populations, etc. The author, who emphasizes his endeavor to keep objectivity when he assesses these figures, thinks that the problem does not arise from the expressions and ideas found in Sufism but the method of re-interpretation of these expressions and ideas. The book is enriched by means of significant citations from famous and reputable thinkers like Sulamî, Sarrâj, Qushayrî, Ghazzâlî, Hujwirî, İbn Hazm, and İbn al-Jawzî. That the book was written as a Ph.D dissertation 35 years ago and is published in 2017 without any correction, addition, and deletion is the weakest side because the author passes over all academic studies as books and articles which have been produced in this long time.

Keyword: Ibn Taymiyya, Ibn al-Arabî, Ibn Taymiyya, İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî, Book Review, Criticisms against Sufism before Ibn Taymiyya, Book Review.

Bu eserin konusunun tespitinde Fazlurrahman'ın Türkiye ziyareti sırasında yazarın onunla yaptığı bir konuşma ve Hüseyin Atay'ın desteği etkili olmuştur. Böylece yazar İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî isimli doktora tez çalışmasına başlamıştır. 1980'lerin başında bitirilen bu tez çalışması otuz beş yıl sonra “metne dokunulmaksızın” kitap olarak yayımlanmaktadır (s. 8).

Kitap, “İbn Teymiye'den Önce Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler”, “İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî”, İbn Teymiye'nin Tenkidlerine Konu Olan Meseleler” ve “İbn Teymiye'den Sonra Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler” başlıklarıyla dört ana bölümden oluşmaktadır.

Yazar, giriş kısmında Müslümanların fikrî ihtilaflarının sebeplerine değinmek suretiyle İbn Arabî ve İbn Teymiye'nin farklı İslam anlayışlarına sahip olmalarını doğal bir zemine dayandırmaktadır. Hz. Peygamber'den sonra fikrî anlamda tek otorite sayılabilecek bir kişi veya makamın kalmaması, fikrî özgürlüğün olması, Müslüman coğrafyanın ve nüfusun gelişmesi gibi etkenler Müslümanlar arasında fikrî ihtilafların, ekollerin ve mezheplerin tabii sebebinin oluşturmaktadır. Fikrî alandaki bu ihtilaflar tarikat-şeriat, tekke-medrese, molla-derviş, ehl-i zâhir-ehl-i bâtın kavramları üzerinden yürütülen çatışmalar ile de kendisini göstermektedir. Yazar, bu tartışmaları İbn Arabî ve genel anlamda tasavvuf ekseninde değerlendirdiğinde ise problemi, tasavvuftaki ifadelerle değil bu ifadelerin “ehl-i zâhir tarafından tabii tutulduğu teville ilgili esaslar ve anlama tarzlarına” bağlamaktadır (s. 21-23).

Diğer taraftan yazar, meselenin objektif bir şekilde ele alınabilmesi için ikincil kaynaklardan ziyade birincil kaynakların tetkik edilmesi gerektiğini söyler. Bu amaç doğrultusunda da kitabın (tezin) “sûfi meşrep kişilerin İbn Arabî hakkındaki aşırı sevgilerini de Arapça dahi bilmeyen kişilerin İbn Teymiye aleyhindeki hiddet ve şiddetlerini de göz önüne almaksızın” yazıldığını ifade eder (s. 25).

Kitabın birinci bölümünde yalnızca tasavvufun değil; aynı zamanda Şia'nın, Kelâmın, İslam Felsefesi ve diğer İslamî ilimlerin muarız ve münekkidi olarak görülen İbn Teymiye'den önce tasavvufa yöneltelen eleştiriler ele alınmaktadır. Özellikle zühhd dönemi ile tasavvuf döneminin ayrı olgular olarak değerlendirildiğini yazarın yaklaşımından anlıyoruz (s. 29). Anlaşıldığı üzere tasavvuf zühhd ve takvaya

dayanan hayat algısının daha sistemli bir halidir. Yeni gelişen bu sistemin Müslümanların farklı kesimlerinden türlü eleştirilere maruz kaldığını ifade eden yazar ilk zâhid ve sûfilerce yöneltilen eleştirileri Sülemî ve Kuşeyrî'yi referans göstererek aktarmaktadır (s. 30-32).

Tasavvufun gönül işi olarak görülüp kitapların küçümsenmesi, ilmin basit ve değersiz görülmesi, mananın yok olup ismin kalması, hakikatin kaybolup şeklin önemszenmesi, tasavvufun kılık-kıyafet taklitçiliğine indirgenmesi ve tasavvuf yolunun bir takım cahil, sapık ve ahmak kimseler tarafından temsil edilir hale gelmiş olması gibi eleştirilere Ebu Nasr Serrâc, Kelâbâzî, Kuşeyrî, Hücvirî ve Gazâlî gibi önemli sûfilere dayanarak yer verilmiştir. Ayrıca yazar, tasavvufa yöneltilen eleştiriler bağlamında Gazâlî'nin yaklaşımının bizlere İbn Teymiye'yi hatırlattığını söylemektedir (s. 33-39).

Yazar daha sonrasında sûfi olmayanların tasavvufa yönelttiği eleştirileri de ele alır ve ilk olarak İbn Hazm'a işaret eder. Kendisinin de altını çizdiği ilginç bir nokta vardır: İbn Teymiye'nin tasavvufa yönelttiği eleştirilerinde İbn Hazm ile benzerliğin olması ve aynı zamanda İbn Arabî'nin de İbn Hazm'a, onun *el-Muhallâ* eserine ve ekolüne kuvvetli bir yakınlığının olması. Yazar bu ilginç ve önemli hususu İbn Teymiye-İbn Arabî ilişkisi bağlamında detaylıca incelemek yerine Makkarî'nin "İbn Arabî ibadet ve amelde zâhirî, iman ve itikatta bâtnî idi" sözüyle noktalamıştır (s. 42).

İbnül Cevzi'ye de değinen yazar onun sûfilere yönelttiği "meyve yememek, soğuk su içmemek, ilmî hayattan kaçınmaları, tedavi olmamaları, hırka giymek, raks, sema gibi adetlere sahip olmak" şeklindeki eleştirileri dillendirdiğini ve bunları sûfilerin cehaletine dayandırdığını aktarmaktadır. İbnül Cevzi ve İbn Teymiye karşılaştırması da yapan yazar İbn Teymiye'nin daha sivri dilli ve itham edici üslubunun olduğunu söyler. Bununla beraber İbnül Cevzi'nin sûfilerin evlenmemeleri ve siyasî ilişkiler kurmaları konularında eleştiriler serdetmesine karşın İbn Teymiye'nin bu konularda sessiz kalmasını kendisinin de evlenmemiş ve siyasî ilişkiler kurmuş olmasına bağlamaktadır. Hâlbuki bu konularda İbn Teymiye'nin sessiz kalmasının nedeni İbnül Cevzi gibi düşünmüyor olması olamaz mı? Yazarın ifadelerinden "İbn Teymiye de İbnül Cevzi gibi düşünmekte fakat kendisi de evlenmediği ve siyasî ilişkiler kurduğu için sessiz kalmakta" anlamı çıkmaktadır (s. 46).

Kitabın ikinci bölümü İbn Teymiye'nin Tasavvufa Bakışı'nı konu edinmektedir. Yazar İbn Teymiye'nin tasavvuf düşüncesinin tasavvufî esaslara/istilahlara

bakışı, müellif sûfilere ve tasavvufun kaynaklarına bakışı, sûfilere bakışı şeklinde üç kısımda incelemeyi uygun görmüştür. Tasavvufa bakışını ise on esas üzerinden ele alan yazar, bu esasları kalp eğitimi ve şeyhin gerekliliği, kıyafet-hırka, zühd-vera', halvet-riyazet, zikir, hâl-makam, veli-evliya, keramet, semâ' ve fenâ-bekâ olarak tespit etmektedir (s. 52-66). Selefin anlayışını takip ettiğini ısrarla vurgulayan İbn Teymiye'ye göre hakikatleri öğrenmek için bir şahsa intisap etmek gerekli değildir. Hırka ve belli kıyafetleri giymenin ve bunları tasavvuf yolunun bir parçası olarak görmenin dayandığı sağlam bir zemin de yoktur. Aşırılığın yanlışlığına da işaret eden İbn Teymiye miskinliğe ve tembelliğe sürükleyen zühd anlayışını da reddeder. Ayrıca halvet, riyazet, çile, nefsi arındırmak için yapılan bazı fiillerin İslamî bir dayanağının olmadığı hatta Hıristiyanlık ve Brahmanizm'in etkisiyle böyle şeylerin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tasavvuftaki zikir, semâ', müzik, evliyalık, keramet ve fenâ-bekâ anlayışlarına İbn Teymiye'nin yönelttiği eleştiriler de çok kısa bir şekilde bu bölüme dâhil edilmiştir.

İbn Teymiye'nin müellif sûfilere ve tasavvufun kaynaklarına bakışı da eleştireldir. Ebû Talib Mekkî, Kuşeyrî, Sülemî Gazâlî gibi müelliflerden övgüyle bahsederken bu kimselerin eserlerinde gördüğü yanlışları açıkça ifade etmekten de çekinmemiştir. Yazar bu kısmı izah ederken de iki buçuk sayfalık bir nakille iktifa etmiştir. Meşhur ve önemli sûfilere bahsederken de İbn Teymiye kitap ve sünneti mihenk taşı olarak kabul etmekte ve değerlendirmelerini buna göre yapmaktadır (s. 67-73).

Yazar İbn Teymiye'nin İbn Arabî hakkındaki değerlendirmelerine geçmeden önce İbn Teymiye'nin düşünce dünyasını oluşturan siyasî ve fikrî durumun ele alınması gerektiğini vurgular. İbn Teymiye'nin İslam dünyasının Moğol istilası ve Haçlı seferleri gibi büyük sorunlarla boğuştuğu bir dönemde dünyaya geldiğini hatırlattıktan sonra yazar, fikrî atmosferin çeşitli din, mezhep ve tarikatların etkisiyle oluştuğunu izah etmektedir. Bu atmosfer içinde İbn Teymiye de ilmî kişiliğini ve tutumunu olgunlaştırmış ve bir yandan Ehl-i Kitaba ve filozoflara diğer yandan Şia'ya reddiyeler yazmıştır (s. 75-77).

Yazar iki âlimin görüşlerinin farklı oluşunu ilk olarak ailevî sebeplere işaret ederek açıklamaya çalışıyor. İbn Teymiye'nin fakihlerin ağırlıkta olduğu bir aileden gelmesine karşın İbn Arabî'nin tasavvuf ağırlıklı bir çevrede yetiştiğini ifade ediyor. Yazarın ikinci sebep olarak ileri sürdüğü ise siyasettir. Yazar, İbn Tey-

miye'nin hayatındaki mücadelelerin ve hapis hayatının görünürde fikrî meselelerden kaynaklanıyor olmasına rağmen aslında siyasî kaynaklı olduğunu iddia ediyor. Fakat bu siyasî nedenleri sayarken yazar İbn Teymiye'nin hapsedilmesine sûfiler ve kelamcılarla olan fikrî münakaşalarının, arş, nüzul, talâk ve kabir ziyareti hakkındaki muhalif görüşlerinin neden olduğunu da söylüyor. İslam tarihinde her daim siyaset ve hukukun etkileşim halinde olduğu ve siyasetin hukuka daima müdahil olduğu bilinirken İbn Teymiye'nin siyasetten bağımsız mahkemelerce hapse atılmasını düşünmek imkânsızdır. Fakat yukarıda sayılan meselelerin hepsi ilmî ve fikrî hususlardır; siyasî değildir. Bu nedenle kanaatimizce yazar "Onun hayatındaki mücadeleler ve hapis hayatı -zâhirde fikirlerinden dolayı görülüyorsa da- hakikatte siyasîlerle, devlet yöneticileriyle iç içe bir durum arz etmektedir." cümlesinden kastının ne olduğunu daha açık ifade etmeliydi (s. 84).

Kitabın üçüncü bölümü de İbn Teymiye'nin eleştirilerinin merkezinde olan konulara tahsis edilmiştir. Yazar bu eleştirilerin hedefinin İbn Arabî olduğunu belirtmekte olup bu konuları altı ana başlık altında incelemektedir: Vahdet-i vücûd, Hatm-i velâyet, Ricâlü'l-gayb, Firavun'un imanı, Putlara ibadet ve Gayptan haber verme ve hurûflük.

Yazar ilk olarak vahdet-i vücûd meselesini ele alır ve İbn Arabî perspektifiyle konuyu izah eder. Varlığın birliği olarak tercüme edilen bu düşüncenin İbn Teymiye'ye göre kaynağı Cehmiye, önceki sûfiler ve zındık filozoflardır. Fakat yazara göre bu düşünce Kuran ve sünnette olmamasına ve yabancı tesirleri de ihtiva etmesine rağmen İslam cemiyetinde doğmuş ve İbn Arabî'nin iç dünyasında sistemli hale gelmiştir. Maalesef ilgili bölümde vahdet-i vücûd gibi önemli ve temel bir problemin etraflıca incelendiğini görmek mümkün değildir. "Hâlık ile mahlûk tek şeydir" ve bu anlayışa zıt görülebilecek "Hak Hak'tır, insan da insan" gibi ifadelerden başka vahdet-i vücûd nedir ve İbn Teymiye bu düşünceye neden karşı çıkmıştır sorularına cevap olabilecek açıklamalar görülmemektedir (s. 95-100). Ayrıca meselenin tahlil ve değerlendirilmesi kısmında da ontolojik bir mesele olan vahdet-i vücûd'un epistemoloji alanına çekilerek izah edilmeye çalışılması ve İbn Teymiye'yi "akıl", İbn Arabî'yi de "sezgi ve marifet" seviyelerine konumlandırıp, alttaki (akıl) üsttekini (sezgi ve marifet) kavrayamaz, sezgi ile elde edilen bilgiler yine sezgi ile değerlendirilir, iş müşahedeye bağlıdır, fikrî neticelerden uzaktır ve akıl; sezgi ve marifet esasına dayanan bilgileri kontrol altına alamaz gibi ifadeleri nakletmek meseleyi açıklama amacından uzaktır (s.124-125).

En tartışmalı konulardan bir diğeri de hatm-i velâyettir. Yazar hatm-i velâyet meselesinin İbn Arabî'den önce Hakîm Tirmizî tarafından gündeme getirildiğini ifade eder. Sonrasında İbn Arabî'nin bu kavram hakkında düşüncelerinin olduğunu ve nihayetinde kendisini velilerin sonuncusu olarak gördüğünü belirtir. Yazar, İbn Teymiye'nin eleştirilerinin odağında velâyet-nübüvvet mukayesesinin olduğunu fakat böyle bir mukayesenin İbn Arabî düşüncesinde şahıslar üzerinden değil makam üzerinden yapıldığını açık bir şekilde ortaya koyar. Aynı zamanda İbn Teymiye'nin henüz içeriğe gelmeden hatm-i velâyet kavramının bizzat kendisine Kuran ve sünnette olmadığı için karşı çıktığını da belirtmesi oldukça faydalıdır (s. 101-106).

Birkaç sayfa ile değinilen ricâlî'l-gayb konusunda da yeterli bir bilgi, analiz ve mukayese mevcut değildir. Birincil kaynaklara verilen referanslar ile kâinattaki işleyişe hizmet eden bir kısım insanların bulunduğu, bunlara abdâl, kutub, evtâd, nükebâ, efrâd, gavs gibi isimler verildiğinin İbn Arabî tarafından kabul edildiği fakat bu terimlerin Kuran ve sünnette –abdâl hakkında sahih olmasa da rivayet vardır- olmaması hasebiyle İbn Teymiye tarafından reddedildiği ifade edilmiştir. Hâlbuki İbn Teymiye'ye göre İbn Arabî başlığı altında İbn Arabî'nin bu konuya nasıl yaklaştığı ve İbn Teymiye'nin reddederken hangi noktaların altını çizdiği daha detaylı olarak incelenebilirdi (s. 107-110).

Firavun'un son anda ruhunu teslim ederken hakikate şahit olduğunu ve bu nedenle mümin olarak can verdiğini düşünen İbn Arabî'ye elbette İbn Teymiye Kuran ve sünnet perspektifiyle itiraz etmiştir. Bu konu hakkındaki yaklaşımları özetleyen yazar İslam tarihinde bazı şârihler haricinde İbn Arabî'nin bu yaklaşımına destek veren kimsenin olmadığını ifade etmektedir (s. 133).

Putlara ibadet meselesine gelince, bu kısmın aslında vahdet-i vücûd ile beraber ele alınması ve konunun o başlık altında incelenmesi iki meselenin de daha iyi kavranmasına yardım edecekti. Elimizdeki kitabın belki de en açıklayıcı kısmı burasıdır. Çünkü bu kısımda İbn Arabî'nin mahlûka yüklediği anlamı tapınma-kulluk gibi en yüce bir örnekle nasıl izah ettiğini görüyoruz. Dolayısıyla İbn Teymiye'nin bu anlayışa neden itiraz ettiği de daha net bir şekilde göz önüne serilmiş oluyor. İbn Arabî'nin varlığın birliği ve mahlûkatın birer yansıma olduğu düşüncesi ile temellendirilen “neye ibadet edersen et o, Hakk'ı işaret eder” yaklaşımı İbn Teymiye tarafından “Allah ve resulünün sözlerinin aslından uzaklaştırılıp değişik kalıplara sokulması” olarak değerlendirilmiştir (s. 114-119).

Yazarın İbn Teymiye'nin eleştirilerini altı başlık ile izah etmeye çalıştığını yukarıda belirtmiştik. Bunların sonuncusu da hurûflük ve gaybdan haber verme meselesidir. Hurûflük harflere farklı sayısal veya sembolik değerlerin yüklenmesiyle birtakım bilgilere ulaşmak olarak ifade edilebilecek bir ilimdir. Ayrıca yazar İbn Arabî'nin *Fütûhât* eserinde ebced hesabıyla istikbale matuf bazı haberlerden söz edildiğini de hatırlatır. İbn Teymiye'ye göre ise bu tür uğraşların temeli tamamıyla yabancı kültürlerle dayanır. Özellikle de Yahudi mistisizmi (Kabbala) ve Pisagorculuk burada çok etkilidir. Yazar İbn Teymiye'nin bu noktada ortaya koyduğu eleştirilerin haklı olduğunu düşünmekle beraber ilham ve keşif için açık bir kapı bırakmadığını söyler ve bunu İbn Teymiye'nin tarafgirliği olarak değerlendirir (s. 136). Hâlbuki İbn Teymiye'nin ilham ve keşfi kabul ettiğine dair ifadeleri *Mecmû' fetâvâ*'da bulmak mümkündür. Bu noktada İbn Teymiye'nin keşif ve ilhamı belli şartlar dâhilinde kabul ettiğini ve tüm kapıların kapatılmadığını söylemeliyiz.

Kitabın İbn Teymiye'den Sonra Tasavvufa Tevcih Edilen Tenkidler başlığıyla yazılan dördüncü ve son bölümü sûfî olanların tenkidleri, sûfî olmayanların tenkidleri ve muasır âlimlerin düşünceleri alt başlıklarından müteşekkildir. İlk kısımda vahdet-i vücûd karşıtlığında birleşen sûfîlerden Alâü'd-Devle Simnânî ve İmam Rabbânî üzerinde durulan âlimler olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 140). Sûfî olmayanların tenkidlerini ele alırken yazar İbn Kayyim, Şâtîbî, Taftazânî, İbn Haldûn, Ali Kârî, Muhammed b. Abdulvahhâb, Dehlevî ve Şevkânî'nin yaklaşımlarına yer vermiştir. Bu kısımda ortaya konulan eleştiriler “bunlar da İbn Arabî'yi eleştiriyor” ifadesinden öte bir analiz içermemektedir. Birçok önemli düşünürü yarım veya bir sayfa ayrılarak onların tasavvuf karşıtı oldukları vurgulanıyor. Fakat bu karşıtlıklarda İbn Teymiye'nin nasıl bir tesiri olmuştur, karşıtlıkların dayandığı felsefî veya kelâmî kısacası ilmî temeller nelerdir, eleştiriler ortaya konulurken argümanlar nasıl geliştirilmiştir gibi sorulara temas edilmemiştir. Eleştiriler bâtinî yorumlarla Kuran ve sünneti aşma, İslam dışı kaynaklardan beslenme, kutup, evtâd gibi bidat terimlere bağlanma gibi birçok kimse tarafından malum düşüncelere başvuru olarak özetlenmiştir (s. 142-154).

Son aşırda İslam dünyası üzerinde etkili olan düşüncelerin İbn Arabî'den ziyade İbn Teymiye menşeli olduğunu iddia eden yazar son bölümün son kısmını da tasavvuf eleştirilerine tahsis etmiştir. Yazar bu eleştirileri Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Mustafa Sabri, Abbas Mahmud Akkad, Muhammed Hamdi Yazır, Said Nursî ve Mevdûdî üzerinden dillendirmektedir. Bir önceki kısımda olduğu gibi

eleştiriler detaya girilmeden ve argümanlar anılmadan ve tahlil edilmeden zikredilmiş ve karşıtlıkların vahdet-i vücûd ve hulûl gibi düşünceleri hedef aldığı tekrardan ifade edilmiştir (s. 155-161).

Nihai değerlendirme yapacak olursak kitabın başlığının çok mühim bir çerçeveye işaret ettiğini söylememiz gerekir. Fakat maalesef başlıktaki iddialı duruşu kitabın içeriğinde görmek mümkün değildir. Yazar önsözde bu eserin otuz beş yıl önce bir tez olarak kaleme alındığını ve bugün hiçbir şekilde “metne dokunulmadan” yayımlandığını ifade eder. Hâlbuki bu eser bir tez olarak değil, raflarda bir kitap olarak bulunmaktadır. Türkiye’nin tasavvuf alanındaki en önemli akademisyenlerinden biri olan Mustafa Kara’nın otuz beş yıllık bilgi ve donanımını bu süreç içerisinde nice emekle araştırılıp yazılan kitap ve makaleler ile harmanlayarak genişletilmiş fakat aynı zamanda soruna daha fazla odaklanabilen bir eser ile ortaya koyması şüphesiz ki hem okur için hem de ilmin gelişmesi için daha faydalı olacaktı. İbn Teymiye’nin İbn Arabî’yi eleştirirken zaman zaman kasıtlı olarak meseleyi çarpıttığını söylemek mümkündür. Ancak İbn Teymiye’nin eleştirilerinin genel bir tasavvuf eleştirisi olmanın yanında eleştiriye konu olan hususların teker teker ele alınıp ayet ve hadisler ışığında, felsefî ve kelimâ argümanlar yardımıyla tahlil edildiği de unutulmamalıdır. Eleştirilerin haklı olup olmaması müstakil ilmî araştırmaların konusudur fakat emeğin ilmî karakteri ise kabul edilmelidir. İbn Teymiye’nin İbn Arabî’yi hedef tahtasına koymasının en önemli nedenleri aslında epistemolojik ve hermenötiktir. Yazarın üzerinde durmayıp bir iki cümle ile ifade ettiği “[İbn Arabî] Bu meselede olduğu gibi kanaati ile ters düşen nakli, bazen lügat ve ıstılah anlamından hareket ederek bazen de değişik filolojik manevralarla tevil etmede hiçbir beis görmemiştir” (s. 133) ve “İbn Arabî’nin çok serbest ve hür bir şekilde bazı ayetleri tevil ve tefsire tabi tuttuğunu müşahede etmekteyiz” (s. 114) bu yaklaşımlar ile oluşturulan tasavvuf anlayışı İbn Teymiye’nin muhalefetinin ana omurgasıdır. Diğer meseleler ise muhalefetin tâlî konularıdır. Sonuç olarak bu çalışma “eksiğiyle fazlasıyla” okunması gereken bir eserdir.